

Föreningen för Västgötalitteratur

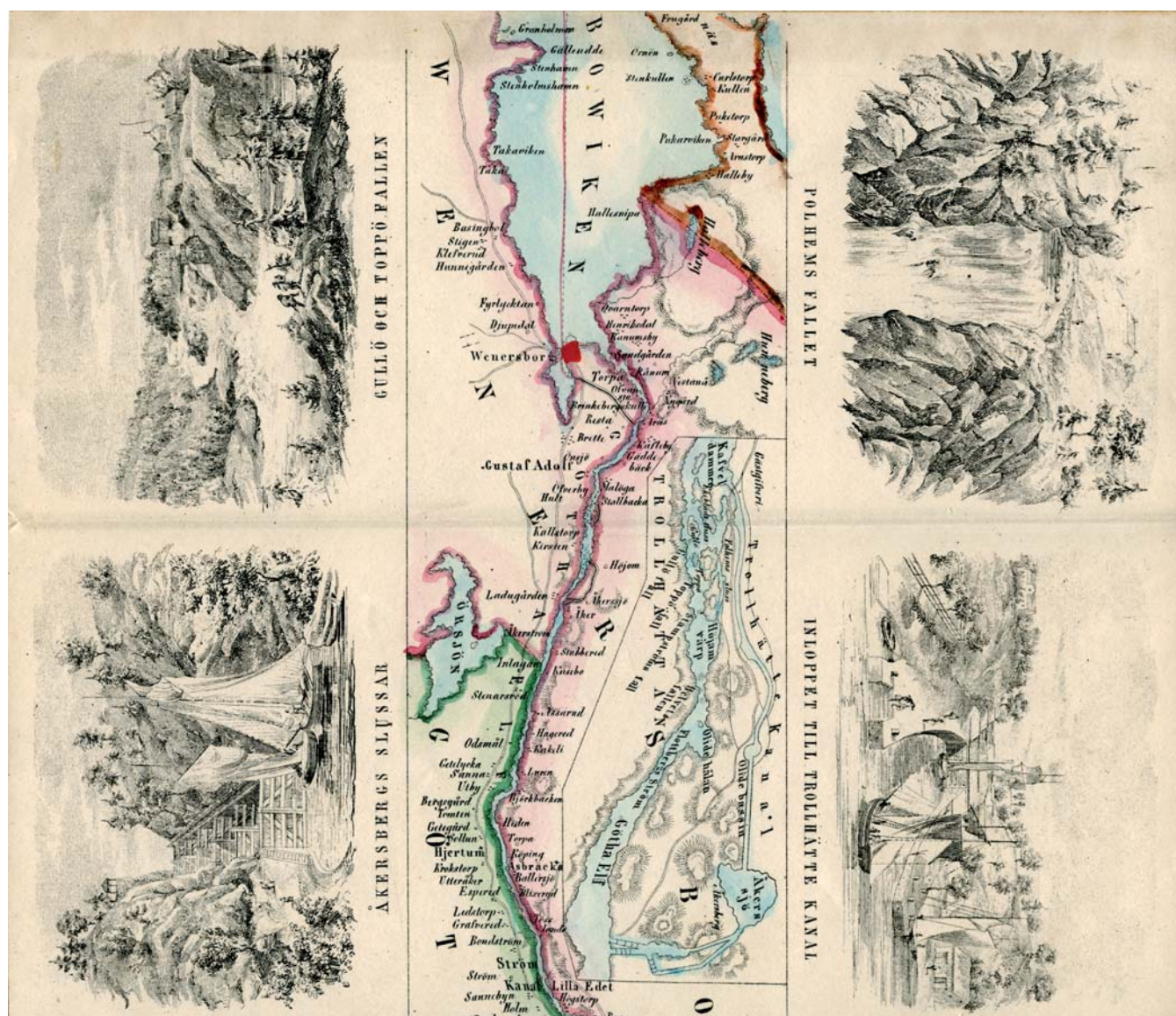
Meddelande

År 2010

NR 2

2010-06-20

Göta kanal – ett 200års-minne

För 200 år sedan, den 12 april 1810 fick Baltzar von Platen uppdraget att bygga Göta kanal. En månad senare togs de första spadtagen vid Motala och detta märkliga och kostnadskrävande bygge kom sedan att pågå till 1832 då kanalen invigdes av konung Karl XIV Johan.

von Platen fick aldrig se kanalen färdig. Han avled redan 1829. Arbetet var gigantiskt och 58.000 soldater från 16 olika regementen var med i byggandet liksom ett antal

ryssar och privata arbetare. Tillsammans beräknas att 7 miljoner dagsverken utfördes vid kanalbyggandet.

På 1850-talet utkom *Karta öfver Segelleden från Stockholm till Götheborg jemte fyrtiofyra utsigter*. Kartan är graverad och kolorerad. Ovanstående litografi är hämtad från detta verk.

Bilden visar sträckningen nedan från Vänern, Vänersborg och till Lilla Edet.

Föreningen för Västgöralitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anders Franck, Göteborg. 031-25 26 82
franck@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Alingsås. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 031-44 04 53
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0502-784 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2010: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Årets Vackraste Västgötabok 2009

Årets Vackraste Västgötabok är denna gång två. Båda presenterar Västergötland i vackra bilder, men arbetar på helt olika sätt och med helt skilda resurser. En bok med enbart bilder i svartvitt, en i färg.

Perspektiv på Göteborg

Fotografen Peter Claesson och författaren Kristian Wedel har bland drygt 20 000 historiska Göteborgsbilder i fotoarkiven Kamerareportage och Göteborgs Stadsmuseum vaskat fram drygt 180 bilder som här återges i stort format. Bilderna är från tiden 1870 till 1962 och ställs mot nytagna bilder fotograferade från samma plats i samma skala, tagna vid samma tidpunkt, även de i svartvitt.

Resultatet har blivit en mycket vacker bok fylld av stämningar, men också detaljskärpa och vardagskänsla. Inte minst i de många arbets- och barnbilderna.

Perspektiv på Göteborg heter boken som är utgiven av Bokförlaget Max Ström. Boken är på 240 sidor i extra stort format och har formgivits av Patric Leo medan Marcus Erixson svarat för bildbehandlingen.

Resultatet har blivit en praktfull soffbordsbok med faktarikt och ändå lätt samt innehåll.

Kinneullebanan

Utan hjälp av förlag har ungdomarna Mimmi Larsson och Lovisa Thorsén skapat boken Kinneullebanan. Det är ett häfte på bara 24 sidor och med ringpärmsrygg. Normalt skulle den inte ha kommit ifråga som Årets Vackraste, men resultatet är mycket imponerande. Mimmi och Lovisa har fotograferat, tecknat, författat och redigerat en skildring av de tolv stationerna mellan Lidköping och Mariestad. Här är alla bilder i färg, men mjuka, ömsinta utan att frossa i färgen. Allt lagt på sober svart bakgrund som lyfter fram bilder och de korta faktarika texterna.

Ett lysande exempel på hur man kan åstadkomma en vacker bok med begränsade medel.

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Anne Andersson, Vårgårda
Robert Berggren, Göteborg
Sten Björkblom, Saleby
Hans Forssell, Uppsala
Stig Hansson, Rabbalshede
Leif Holgersson, Bjällum
Marita Johansson, Göteborg
Lennart Karlsson, Trollhättan
Hillevi Larsson, Skövde
Anna Maria & Sten Lilljebjörn, Hällestad
Andreas Lillman, Dals Långed
Stig Ljungwald, Mariestad
Ewa & Rune Morell, Lidköping
Tore Ternell, Bitterna
Sten Thorsén/Hanne Knudsén, Värning
Curt Waller, Upplands-Väsby

Mimers brunn
Arkeologi Etnologi & Historia i Västra Götaland
Årgång 2 2008 Nummer 1

*Vilken succé för vår
egen historiska tidning!*

Skaffa en egen prenumeration på

*Mimers brunn -
arkeologi etnologi & historia i
Västra Götaland*

Helårsprenumeration 250:- (6 nr)

Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info:

vatteljusset@telia.com eller tel. 0512/205 19

FLOBY ANTIKVARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)

Tfn 0515 40940, 40773

Johannes Edfelts Edåsa

Johannes Edfelt föddes 1904 i Spännefalla i Kyrkefalla socken, den socken som 1946 bytte namn till Tibro när centralorten blev köping. I Spännefalla förestod Johannes Edfelts mor en lanthandel som ägdes av August Harbäck, en känd handlare i Hjo. Hon kom från Hasslösa mellan Lidköping och Skara. Johannes Edfelts farfar däremot hade gården Stommen i Edåsa socken. När Johannes Edfelt var ett år gammal dog hans farfar Johan Gustav Andersson och Johannes föräldrar flyttade från Spännefalla till Edåsa. Där blev de emellertid inte kvar särskilt lång tid. Redan när Johannes var sex år flyttade familjen in till Skövde – fadern Frans August var underofficer – och där började Johannes Edfelt skolan 1911. När Johannes tyckte att matematiken i skolan blev för besvärlig, flyttade han över till Skara och latinlinjen. Hans tid som Skaradjäkne finns beskriven, t.ex. av Hugo Swensson, och andra skaradjäknar har mött honom på studentjubileer och i sin diktning kan han också själv beskriva den här tiden:

”Man sov på ett höränne eller en daggvåt skulle
Och vaknade, vaskade sig vid en pump.
Långt borta stod i krikonblått morgondis Kinnekulle.
Man rökte visslade en stump.
Som torparens katt spann ens nerstänkta gamla cykel
På vägar, där sällan en bil var att se.
Men fjärlslikt fladdrade flickornas gnabb och gyckel,
När svettig man höll vid ett lantligt kafé.
Så skälvande nära var sommarnattens stjärna
När sakta man sjönk i ett hav av hö
Med dansbanors bondevalser kvar i sin artonårshjärna.
– Zigenartid, landsvägsliv, valpår adjö.”

Här skildras upptäcktsfärder i hembygden som en yngling i övre tonåren gör, färder som många av oss avundas honom. Men det krikonblå Kinnekulle – det betyder alltså ’plommonblå’ – det ser man inte från Edåsa. Det här är cykelfärder i trakterna på andra sidan Billingen. Edfelt har själv också talat om sitt Västergötland som ”de unga strövtågens sommarprovins”. Och strövtåg företar man sig i gymnasieåldern, sker de före sju års ålder har de nog en ganska begränsad utsträckning, låt vara att de kanske kan väcka större förfäran hos föräldrarna än de som gymnasisten företar sig.

Nu nämner faktiskt Johannes Edfelt sin barndoms Edåsa på några ställen, där han talar om sitt Västergötland och därför kanske det kan finnas anledning att helt kortfattat beskriva den delen av Västergötland. Skälet är alltså Johannes Edfelt själv, inte det förhållandet att det nu handlar om trakter där författaren av dessa rader har mycket begränsade möjligheter att gå vilse.

Var ligger Edåsa?

I allra sydostligaste delen av Skövde kommun ligger Edåsa socken. Det är bara grannsocknen Ljunghem som ligger än längre söderut i kommunen. De båda socknarna har mycket gemensamt som kommer att framgå här, men först vill jag bara nämna att dessa båda hörde till Väsås kommun fram till 1971 och Väsås är en ort belägen mitt emellan Hjo och Skövde, en lokalisering som förpliktigar, och vi gör allt för att söka leva upp till de förväntningar den innebär.

Naturgeografiskt befinner vi oss långt från Skaraslätten där man kan se Kinnekulle vid horisonten. Delar man in västgötarna, så blir det i två grupper: slättbor och skogsbor. I Edåsa är västgöten skogsbo. Ungefär två tredjedelar av socknens yta upptas av skog,

Edåsa kyrka 1913

resten av åker. I både Edåsa och Ljunghem är flertalet gårdar små. Här är centerpartiet starkt – eller kanske rättare bondeförbundet. Men till en början var det kanske varken åker eller skog som var det viktigaste. Västergötland har ju ett otal åar, alla med mer eller mindre vackra – och gamla – namn: Tidån och Lidån, Nossån och Yan, Safsån och Djuran. Genom Ljunghem och Edåsa flyter Ösan norrut mot fågelsjön Östen. Namnen Ösan och Östen är det förstas frestande att sätta i samband med varandra och enligt Elof Hellquist skulle sjönamnet vara bildat till åns namn och åns namn för han – visserligen med viss tvekan – till ett fornsvenskt yss med betydelsen ’stoj, larm’. Jag kan försäkra att från Ljunghems och Edåsas horisont stöter denna tolkning av åns namn på oöverstigliga sakliga problem. Riktigare är säkert Ivar Lundahls uppfattning att det handlar om ett adjektiv ös med betydelsen ’som kan jäsa, jäsande’. ”Ho heter Ösan för ho öser så”, var en lokal tolkning av namnet. Och båda de sistnämnda tolkningarna pekar på det viktiga: Ösan svämmade över. Det innebar ända fram mot mitten av 1900-talet alldeles fantastiska skridskoisor som sträckte sig kilometervitt. Min far berättade om lärarinnornas förfäran när de gick ut på skoltrappan för att ringa in efter rasten och eleverna kunde befinna sig ett par kilometer bort på sina skridskor.

Nu var det säkerligen inte de förnämliga skridskoisarna som en gång lockade folk att slå sig ned här utan maderna utefter ån som översvämmades och därmed gav bra hö för kreaturen. Madernas och madhöets betydelse för boskapsskötseln är väl styrkt från många håll. Utefter Ösan ligger några gårdar med namn på –torp, alldeles som på ett pärlband; från söder mot norr t.ex. Aspetorp, Jonstorp, Krogstorp, Sevatorp, Gökstorp, Torestorp, de tre sistnämnda i Edåsa.

Översvämmade mader där höet slogs och där säkert kreatur betade efter slättern var naturligtvis också ett paradiset för fåglar. Även för Upplands del har det i flera källor framhållits vilken annorlunda karaktär landskapet hade före sjösänkningarnas och täckdikningens tid. Det var ett myller av fåglar, inte minst vadare och änder. För Ösans del måste ytterligare en djurart nämnas: kräftan. Det fanns kräftor i mängder – fiskar också naturligtvis – men kräftor i orörda åar långt före kräftpestens tid. ”Jag gick ner en kväll te åna, men när ja hade fått 20 tjog töckte ja då kunne räcka”, sa en granne till mig.

Namnet Edåsa är belagt första gången 1345 och betyder väl ’den farbara åsen’; ed brukar beteckna en passage mellan vatten, men här går vägen bredvid vattnet, Ösan, som flyter fram nedanför en ås. På åsen ligger kyrkan, men den är förmodligen

Vretens station vid sekelskiftet

väsentligt äldre än första belägget för namnet. 1100-tal brukar man säga om denna lilla romanska kyrka som sedan byggdes ut på 1700-talet (Bild 1). Inte långt från kyrkan ligger en gård som heter Gillesstugan. Den minner om det S:t Laurentii gille som biskopen i Skara 1442 utfärdade ett avlatsbrev för: alla som ångrade och bekände sina synder, och skänkte eller testamenterade ett bidrag för gilletts fortbestånd eller som närvarade vid gilletts mässor i Edåsa kyrka och då lämnade ett bidrag, fick 40 dagars avlat från ålagd botgöring. Gillesstugan hörde till kyrkan ända till 1695.

Ljunghems socken påminner i det mesta om Edåsa: namnet är belagt första gången 1346 och det är förstås ett helt okomplicerat ortnamn, så länge man minns att -hem betyder 'by'. Även där fanns en medeltida stenkyrka, kanske från 1300-talet. Numera hör både Edåsa och Ljunghems församlingar till Vårsås pastorat, tidigare var Varola centrum i pastoratet. Varola ligger omedelbart norr om Edåsa. Mellan 1644 och 1693 utgjorde emellertid Edåsa och Ljunghem ett eget pastorat. En liten administrativ egenhet är också att medan hela Skövde kommun hör till Kåkindes härad, så hör Edåsa och Ljunghem till Gudhem.

Idag finns det i dessa båda gamla socknar tillsammans inte mer än drygt 150 invånare. I äldre tid var folkmängden naturligtvis större, här som på andra håll på landsbygden. I början av 1800-talet fanns ungefär 1000 personer bara i Edåsa. Också när Johannes Edfelt flyttade hit blomstrade de här trakterna på ett sätt som dagens besökare inte kan föreställa sig. Det fanns gott om självägande bönder, torpare och hantverkare, som sömmer-skan ett stycke ned utefter vägen mot Korsberga eller smeden i Ljunghem, det fanns mjölnare, snickare, skomakare osv. Det var en stabil bondebygd där man höll ordentlig ordning på vem som var vem. Min far hade en skolkamrat från Boagärdet, en gård på gränsen mellan Edåsa och Varola, och denne gosse var ännu i vuxen ålder känd under namnet Larsa-Fransa-Bengta-Karl. I en annan källa nämns liknande namn: Kajsas-Pettera-Johannas-Johan och Jan-Andersa-Anders. Sådana namn får väl anses vittna om en social stabilitet där man känner och håller reda på varandra intill tredje och fjärde led.

Brott i mönstret

Vad jag målat upp här – en bygd full av småbönder, ett ostört bondesamhälle av gammalt slag och med hög stabilitet – är en falsk bild. Enstaka tecken på andra krafter i samhället har redan framskyttat; Gillesstugan talar om den medeltida kyrkans inflytande och namnet på Edfelts hemgård Stommen hänger naturligtvis också samman med kyrkan. Stommen låg norr om kyrkan, Fräsegården låg söder om den. Vi skall alltså även räkna med adelns makt och inflytande. Men det finns mer!

När västra stambanan skulle anläggas på 1850-talet, arbetade tre män ihärdigt för att den skulle dras öster om Billingen, dvs. förbi Skövde inte förbi Skara. Det var Gustav Sparre på Almnäs, Fredrik von Essen på Kavlås och Gösta Posse på Vreten i Edåsa socken. Posse satt i riksdagens första kammare under en följd av år. Han kom från Skåne och hade både en akademisk och en militär bana bakom sig, när han koncentrerade sig på att utveckla det gods Vreten som han samlat. Han hade tagit över en rad gårdar i Edåsa, framför allt väster om Ösan. Men det räckte inte med stambanan genom Skövde – Stenstorp – Falköping. Gösta Posse arbetade för att åstadkomma en smalspårig järnväg mellan Stenstorp och Hjo. 1873 kunde den banan öppnas, den ägdes av ett privat bolag ända fram till 1948. Här skall vi också ta med båttrafiken Hjo – Hästholmen i bilden – en trafik som började 1874 – så förstår vi att det är ett projekt med vida vyer, ett slags alternativ transportväg i stället för Göta kanal.

Men det var inte trafiken förbi Vretens station (Bild 2) som intresserade Possarna, det var själva Vreten. Det gods Gösta Posse byggt upp genom att samla gårdar väster om Ösan utvecklades i högsta grad av hans son Nils (Bild 3). 1877 anlades ett stickspår ned till herrgården – eller egendomen som det heter på ortens språk. Och skälet till det var att Nils Posse inte bara hade lantbruk med stor kreatursbesättning och stor spannmålsproduktion. Han startade också en mejerirörelse som blev en av landets största med huvudmejerier i Hjo, Skövde, Axvall, Skara, Lidköping och Ekedalen – men centralmejeriet låg vid Vreten. Företaget köpte upp många små mejerier i runt om i Skaraborgs län. Smör och ost exporterades bl.a. till England; under en enda vecka kunde

10-15 ton smör exporteras. Ännu 1918 levererades dagligen 2000 liter mjölk till Stockholm. Dessutom fanns ett tegelbruk och 1886 startade Dickson & Co i Göteborg ett sågverk i Vreten. Sågen togs över av Nils Posse tre år senare. Under högsäsong kunde 10-12 järnvägsvagnar lastas med sågat virke varje dag. Den i hög grad privata järnvägen hade alltså inte som främsta uppgift att transportera den grevliga familjens gäster, även om sådant också förekom. I januari 1919 gjorde Nils Posse själv, som dött i Stockholm, sin sista resa hem till Vreten på samma järnväg.

Greve Nils Posse 1853-1919

Liksom sin far satt Nils Posse i både riksdagen och landstinget och han tycks samtidigt ha haft god kontakt med sina anställda och med folk i trakten. Han deltog i arbetet på åkrarna tillsammans med sina underlydande, han umgicks med bönder och torpare, syntes på söndagsskolans fester, när han inte var i riksdagen. En skola för Edåsa och Ljunghem hade kommit till redan 1846, några år senare engagerade sig Nils Posse för att en sjukkasse skulle komma till stånd och bidrog med egna medel till dess grundande. Allt var naturligtvis inte frid och harmoni. När greve Nils dött, sköttes driften av en släkting. En arbetskonflikt blossade upp, som ledde till en strejk som kastade skuggor långt in i framtiden.

De byggnader som ligger i farozonen i en sådan utveckling som den Vreten undergick under det sena 1800-talet är som var och en förstår de små medeltida kyrkorna. Detta var den tid då kyrkorna blev för små för en växande befolkning och då Tegnér-lador uppfördes på många håll i landet. De båda medeltidskyrkorna i Edåsa och Ljunghem skulle också rivas för att ersättas av en ny kyrkobyggnad, belägen på ett stenkastas avstånd från herrgården men med det nyskapade namnet Edhem; numera heter kyrkan och församlingen Vreten. Ljunghems kyrka var förfallen och revs, en del sten användes i det nya kyrkobygget. Den nya kyrkan är i granit och tegel, i mitt tycke en ganska förfärlig skapelse som på något sätt för tankarna till AF-borgen i Lund; det är lite för mycket jäst i murbruket. Men Edåsa kyrka räddades undan rivning av ett antal frivilliga krafter, Nils Posse var en av dem, liksom von Essen på Ljunghem och prostén Otterström i Varola. Köparna donerade frikostigt sin inköpta kyrka till Västergötlands fornminnesförening som använde den som magasin för kyrklig konst, bl.a. dopfuntar. Den vackra medeltida kyrkan som låg alldeles i närheten av gården där Edfelt lekte som barn var alltså inte i bruk på hans tid. Efter en tid när museet i Skara kunde magasinera samlingarna, stod Edåsa kyrka åter inför ett rivningshot. 1941 kunde emellertid Edåsa kyrka återinvigas, men vägen dit

hade varit krokig och kanske betecknande för västgötar. För att rädda kyrkan hade godsägare Lundell på Torestorp köpt tillbaka kyrkan och donerat den till Edåsa-borna. När dessa förstod att de måste renovera den gamla kyrkan, drog de emellertid öronen åt sig. Det blev en lång diskussion, ända tills Lundell åtog sig att bekosta en god del av renoveringen.

Epilog

Epilogen är dyster. Sågens produktion sjönk dramatiskt på 30-talet – skogsmarkerna är stora men inte tillräckligt stora för kontinuerlig stordrift. Stickspåret ned till Vretens egendom lades ned vid den här tiden. Tegelbruket lades ned och andelsmejerier hade slagit ut Nils Posses skapelse. På 60-talet slutade man med nötkreatur på Vreten, ladugården revs på 1970-talet. SJ hade tagit över järnvägen Hjo – Stenstorp 1948. 1961 upphörde persontrafiken och 1967 godstrafiken. Dödsstöten för denna smalspåriga järnvägslinje kom, som min far brukade säga, när man målade samtliga stationshus utefter sträckan; en sådan kostnad kunde bandelen omöjligt bära! På 80-talet blev miljön museal: sågen restaurerades och blev byggnadsminnesmärke; det finns bara två ångsågar kvar i Sverige och den här användes bl.a. vid inspelningen av TV-serien Träpatronerna.

Även naturen fick sina törnar: 1956 dikades Ösans sträckning genom Ljunghem i en naiv tro att det skulle ge mer åkermark. Ganska sent påkommet var påfundet, endast någon enstaka ornitologiskt intresserad pekade på den grundliga förstörelsen av fågelmarkerna. Och Ljunghemsborna fick därefter köpa sina kräftor i Edåsa.

Spår i diktningen?

Har då denna miljö satt några spår hos Johannes Edfelt? Först skall påpekas att en flyktig studie av kyrkböckerna inte visar att Edfelts anfäder skulle ha varit sådana stadigt förankrade bönder som fixeras av namn som Larsa-Fransa-Bengta-Karl. Hans farfar flyttade ett par gånger mellan Forsby, där han var född, och Edåsa. Och Johannes Edfelt själv lämnade ju Edåsa redan innan han började skolan så "lukten av smorläderskängor, utdunstningen av klädesplagg i skolans korridorer och klassrum" som han talar om i dikten Labyrint av dofter kan han inte ha känt i Vretens skola, hur träffande beskrivningen än är – det kan jag försäkra. Inte heller har han haft någon uppfattning om den sjudande verksamheten vid Vretens egendom tvärs över ån, sådant tas för givet i barnets värld. Den gamla vackra kyrkan kan knappast ha påverkat så mycket den heller, trots att den låg alldeles intill hans hem; den var ju bara en lagerlokal på hans tid. Det som han upprepade gånger talat om är däremot skogarna och framför allt ån och fåglarna däromkring: "vårdagarnas kabbeleka vid Ösans flacka stränder", "höstarnas dimmor över maderna, kräftfisket vid Ösans albevuxna stränder", "spovarnas drillande över maderna; i kvällsluset horsgökens fladdrande flykt över de nyplöjda åkrarnas blänkande tiltor". En sådan närhet till ett sjudande fågelliv där fåglar syns och hörs varje vaken stund gör naturligtvis djupa intryck, liksom också de mörka augustikvällarnas rika kräftfiske och den spänning det omges av. Och Edåsa satte ytterligare ett outplånligt spår i Johannes Edfelt: 1889 bytte hans far släktnamn, den 15 mars byttes enligt kyrkobokens anteckning efternamnet Johansson mot Edfält.

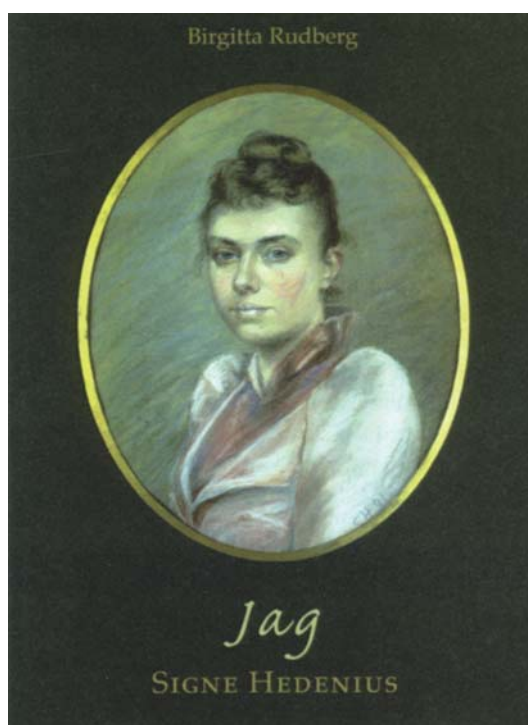
Källor

Denna text bygger (förutom på egen kännedom om bygden) på Evald Hallbergs opublicerade dagboksanteckningar från Vreten. Av den litteratur jag använt måste nämnas två artiklar av Johannes Edfelt: Mitt Västergötland (I: Tusen sevärdheter i Sverige.

STF 1960.) och Anteckningar (I: Vestrogothica 1989. Red. U. Wahlström. Uppsala.) Nils-Fredrik Beerstahl skrev om fågelmarkerna (Ösans mader i Ljunghem – en förstörd fågellokal) i Billingsbygden 1987. Viktiga källor till Edåsa och Ljunghem är Kantor Edgren berättar. (Ett urval av F E Edgrens efterlämnade "Minnen" presenterade och kommenterade av Folke Vigård. Utg.: Föreningen för Västgötalitteratur 1981) och Sveriges bebyggelse IV (Svensk statistisk-topografisk uppslagsbok. Landsbygden. Red. S. Erixon & J. Sahlgren. Uddevalla 1954). Avlatsbrevet för Edåsa finns återgivet i Avlatsbrevet från Västgötadeln av Skara stift (Red. J. Hagberg. Skara 2006, sid. 110 f.) och om Hjo-Stenstorps järnväg finns mycket information på nätet: <http://www.hsj.se/hsj/index.htm>. Namntolkningar hämtas ur Ivar Lundahls Ortnamnen i Skaraborgs län.

Lars-Gunnar Larsson

Den konstnärliga prostinnan i Skövde

Birgitta Rudberg är pensionerad lektor i Uppsala, men har sedan länge gjort sig känd som en produktiv och begåvad författare. Hon har skrivit barnböcker, detektivromaner och haft en stor succé med den humoristiska boken *Det är saligt att samla citron*. Den berättar om barns tolkningar av ibland svårbegripliga psalmtexter, bland dem då psalmen *Det är saligt att samlas i tron*. Gärna handlar hennes böcker om västgötsk kultur och personhistoria och det är inte så underligt, hon härstammar från generationer av präster och andra lärda från Västergötland.

I sin senaste bok har hon valt att skriva om sin mormor Signe Hedenius, som växte upp som professorsdotter i Uppsala och slutade som prostinna i Skövde. Om sitt liv har Signe berättat i utförliga brev och dagböcker och dessa har Birgitta Rudberg haft tillgång till. Med kärlek och stolthet återger hon detaljerat Signes personliga levnadshistoria fram till giftermålet med kyrkoherden i Skövde, Johan Hemberg. Skildringen visar hur miljöerna, människorna och det dagliga livet i Uppsala tedde sig för dottern till en känd Uppsalagestalt, med privatlektioner, släkt-

relationer, fester och sommarnöjen. Dagböckerna ger dessutom utomordentligt goda inblickar i den akademiska världens liv och leverne, men också i det dagliga slitet i brygghus och kök. Och det var mödosamt för en husmor men också för husmamseller, drängar och barnpigor. Tidsbilderna och personskildringarna är levande, unika och mycket intressanta.

Signe visar sig i tonåren ha en konstnärlig begåvning och tack vare en förstående far får hon utbilda sig till konstnär i Stockholm under ledning av Anders Zorn och Richard Bergh. Hon får också tillfälle att vistas en period i Paris för att studera och även därifrån ger dagboken och många brev tidstypiska detaljer. Signe möter där åter Anders Zorn, diskuterar konst med Carl Larsson, umgås med den blivande Rörstrandskonstnären Alf Wallander, besöker Buffalo Bills cirkus och klättrar upp i det nyuppförda Eiffeltornet. I Paris träffar hon också legationsprästen Johan Hemberg. Signe och Johan upptäcker så småningom att de är förälskade och Signe flyttar med honom till Skövde. Där väntar ett nytt liv som prostinna, maka och mor, men hon fortsätter sitt talangfulla måleri och hennes tavlor kan i dag beundras på Skara Museum och i Skövde Konsthall. Signes dotter Elli Hemberg gick i mammans fotspår, blev en än mer etablerad konstnär, representerad på Moderna Museet och kvinna bakom till flera uppmärksammade offentliga utsmyckningar.

Prosten Johan Hemberg växte upp på Torsö och hans bror August skapade sig en framtid i Lidköping som handlande och hamnfogde. Namnet Hedenius är för många förknippat med professor Ingemar Hedenius och han var Signes brorson. För det myller av människor som förekommer i boken redogörs i bokens utförliga personregister och en släktöversikt ända från 1600-talet visar generationer av släkten Hedenius.

Birgitta Rudberg har också haft tillgång till familjefoton och de återges generöst i boken som också ger exempel på Signe Hedenius fina måleri.

Tore Hartung

Jag. Signe Hedenius. Tre Böckers förlag. 340 s

Pris 150:- inkl. frakt. Beställes genom Birgitta Rudberg Geiersgatan 18 C 752 26 Uppsala. Tel. 018-508011.

MATS REHNSTRÖM
Rara böcker, bibliografi & handskrifter

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETSBREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstroem.se

✉

Föreningens ekonomi – historiskt överskott!

Vår förenings ekonomiska ställning förstärktes rejält under förra året. Detta tack vare en stor donation från framlidne Rolf Alnefelt, Västerås.

Vid vårt årsmöte framfördes önskemål om redovisning av föreningens ekonomi till alla medlemmar, vilket görs i denna lilla artikel.

Intäkter 2009

Medlemsavgifter	153 870
Bokförsäljning netto	48 073
Bokauktioner netto	80 375
Alnefelts gåva netto*	401 408
Övrigt	77 616

Summa intäkter 761 342

Kostnader 2009

Tryckkostnader etc	163 665
Portokostnader	35 339
Bokmässoavgift	9 000
Övrigt	114 511
Årets överskott	438 827

Sunna kostnader 761 342

*Erhållet belopp från Alnefeldts dödsbo var 461 086 kr. Därutöver har försålts delar av hans boksamling. Hela nettokostnaden för den utgivna boken Soldatliv har betalats av gåvan.

Kvarstår delar av Alnefelts boksamling att sälja.

Föreningens egna kapital var vid årsskiftet 1 390 538 kr. Därutöver finns fondkapital på 215 538 kronor i Assar Larssons fond.

Sven-Olof Ask
skattmästare

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00
Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

Köper och säljer: böcker, boksamlingar, vykort, äldre dags- och veckotidningar, småtryck, broschyrer m.m.

Göteborg förr och nu

Perspektiv på Göteborg

Bokförlaget Max Ström

av Peter Claesson och Kristian Wedel

Carl Milles Poseidonstaty tvättas i juni 1935. En av många härliga bilder som ger perspektiv på Göteborg.

Kopparmärras invigning den 7 september 1904 fyller nästan ett helt uppslag i den vackra Göteborgshyllningen Perspektiv på Göteborg. Den detaljrika och detaljskarpa bilden har tagits av journalisten och storwitziren, kanske Göteborgsvitsens uppfinnare, Aron Jonason. Foton av honom och en rad andra förnämliga gamla fotografier kompletteras med nytagna bilder av Peter Claesson, allt i svartvitt.

Peter Claesson och Kristian Wedel har vaskat fram drygt 180 historiska bilder bland mer än 20 000 Göteborgsbilder i de två arkiven Kamerareportage och Göteborgs stadsmuseum. Dessa foton från åren 1870 till 1962 har ställts mot nya bilder, tagna på samma plats, vid samma tidpunkt och i samma ljus med samma skala. Även de nya bilderna är i svartvitt så att jämförelserna blir än lättare att göra.

Resultatet har blivit en mycket vacker bok som väl visar hur uttrycksfulla vältagna svartvita bilder kan vara. Inte minst roligt är att man tagit med en del vardagsbilder med arbete och barn, de skapar en stark stämning av flydda tider.

Bilderna kompletteras med korta men faktarika texter av GP-journalisten Kristian Wedel.

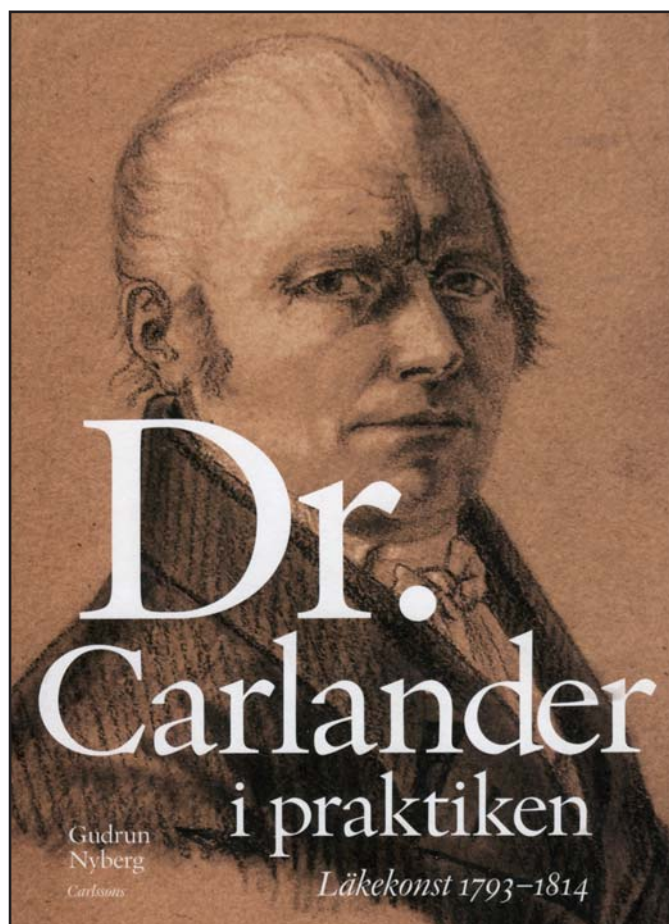
För att göra denna fotografiska historievandring mer över-
skådlig har staden delats in i olika områden.

Boken fick som bekant dela äran med boken Kinnekullebanan att vara Vackraste Västgötaboken 2009.

Hans Menzing

Perspektiv på Göteborg. Författare: Kristian Wedel. Fotograf: En rad gamla mästarefotografier med hjälp av Peter Claesson. Förlag: Max Ström. 230 sidor i extra stort format med drygt 180 gamla och nya bilder av Göteborg och göteborgare.

Doktor Carlander i praktiken

Specialistläkaren och professorn Gudrun Nyberg har under de senaste 9 åren lagt all sin fritid på att forska i ett mångfacetterat källmaterial - 2210 tätskrivna sidor sjukjournaler i folioformat. Materialet förvaras i Svenska Läkaresällskapets arkiv på Riksarkivet i Stockholm. Intresset för medicinsk verksamhet och kulturhistoria i stadsmiljö är en lyckosam kombination. Intresset för folklivsforskning grundlades i unga år, Gudrun Nybergs mor var den kända etnologen, fil. dr. Gertrud Grenander-Nyberg.

Resultatet av 9 års möda, i form av boken Doktor Carlanders Göteborg, folkliv, sjukdom och död 1793-1814, den första i en serie om tre, är en fascinerande läsning.

Christofer Carlander föddes 1759 och var son till en präst i Yllestads församling i Västergötland.

Han studerade till läkare i Uppsala, vidareutbildade sig i förlossningskonsten i Stockholm. Under en tid tjänstgjorde han som fattigläkare och förlossningsläkare i Stockholm och som fältläkare i Finland. Under åren 1793 och 1814 som stadsläkare och familjeläkare i Göteborg. Läkarna var inte ålagda att föra journal vid den tiden, men Christofer Carlander gjorde det. Under de drygt 20 åren förde han noggranna sjukjournaler över sina patienter. På det viset kunde han följa enskilda patienter, olika sjukdomsförlopp, vilka åtgärder som var effektiva och hur läkemedlen ska doseras.

I doktor Carlanders Göteborg möter vi stadens människor och deras kamp för att behålla hälsan och stå emot sjukdom och förtidig död. Doktor Carlander verkade i en tid då gränserna mellan den vetenskapliga medicinens och folkmedicinens diagnos och behandling var diffusa. Det speglas i de många kurer som Carlanders patienter ordinerades både av kloka gummor,

kvacksalvare och av doktorn själv. Den döva änkan Cathrina Ryberg, vid fattighuset, klagade över att hon hade "en bisvärm över hjässan", i tenngjutarefru Roos mullrar det "liksom vågor i hamnen" och överstelöjtnant von Materns tröga mage beror på "bristande expulsionskraft". Doktorn lyssnade, undersökte och antecknade.

Sjukdomen sågs som något levande, ett hotfullt personligt väsen. Flera av patienterna upplever att något (sjukdomen) rör sig som ett levande väsen inuti kroppen. Det värker och kryper inuti fru Gottleben som drabbats av en buktumör, pigan Ingeborg Ericsdotter känner att det skäller som tossor i magen och fröken Maria von Köhler blir en natt riden av maran. Soldatso- nen Peter Andersson Jungström vid Jonsered har under två år plågats av värk i mage och rygg och "tror orm i livet".

Barnadödligheten var hög. Fosterbarn vanvårdades och beskrivs ha stora magar och utmärglade kroppar eftersom de levt på "rätt mjöl i vatten". I Carlanders journaler framträder flera kvinnor och barn som dör i samband med förlossningen.

Konsumtionen av alkohol var mycket hög. Ofta var också läkemedlen alkoholhaltiga och kunde tas i sådana mängder att patienten blev tydligt påverkad. Både småbarn och äldre ordinerades exempelvis portvin. Biskopinnan Wingård hade "förr två, nu ett rus dagligen av Armorvin", och ordinerades att fortsätta med vinet.

Läsaren får ta del av en rad intima detaljer om namngivna personer. Får man verkligen skriva och publicera sådant? Juridiskt sett är det tillåtet när personerna har varit döda så länge, men är det också rätt i djupare mening? Gudrun Nyberg ställer själv inledningsvis frågan. Hon menar att det beror på syftet. Hennes avsikt har varit att utan att väja för svåra uppgifter i journalerna, visa hur människorna i staden hade det. Nybergs ambition är att förstå dem som medmänniskor. Deras levnadsvillkor var hårdare än våra, men likheterna är ändå större än skillnaderna.

Gudrun Nyberg levererar på ett mycket underhållande sätt en faktarik text. I sjukjournalernas kortfattade form har hon fångat upp de innehållsrika detaljerna som ger spännande ledtrådar till vår kulturhistoria. Bokens många vackra bilder ger dessutom läsaren en möjlighet att få en uppfattning om hur flera av de omnämnda personerna såg ut. Detaljfoton av föremål från den omskrivna tiden hjälper också läsaren att skapa sig en bild av göteborgarnas livsvillkor kring sekelskiftet 1800.

Till boken bifogas en cd med stämningsfylld musik från tiden, bland annat psalmen 265, Ingen hinner fram till den eviga ron, av Lars Linderöth 1798, framförd av Oscar Fredriks kammarkör och Kom lustig cammerater, med musikgruppen KAL, med sånger från Ostindiefararnas tid.

Bok nummer två med titeln *Dr. Carlander i praktiken, läkekunst 1793-1814* som kom ut 2009 är lika fascinerande, spännande och välskriven som den första. Här får vi följa prästsonen Carlanders liv och dagliga gärning i sin praktik Göteborg. En mängd ögonblicksbilder avlöser varandra. Vi får intressanta upplysningar om det sena 1700-talets och tidiga 1800-talets sjukvård men också inblick i arbetsvillkoren för sjukvårdspersonal under denna tid och synen på sjukdomar. Pässjuka, röda

hund, mässling och scharlakansfeber var verkligen inget att eka med. Många dog och ännu fler fick livslånga men av dessa idag "ofarliga" sjukdomar.

Även under det tidiga 1800-talet förekom hälsoråd i form av motion, hållning och värme men också inmundigande av brännvin ansågs hälsosamt. Särskilt vid barnafödande intogs

brännvin för att påskynda värkarna och för att dämpa ångest och smärta. Eftersom alkohol gav lindring och stillade smärta kunde Carlander ordinera sherry till skomakaren Söderström när han inte tålde porter (den fick han andtappa av). Bokhållaren Bolander söp kraftigt och uppmanades därför av Carlander att avstå alkohol men ordinerades samtidigt en mixtur som innehöll alkohol.

Återigen har Gudrun Nyberg, som av Västgötalitteratur fick förra årets utmärkelse för årets vackraste Västgötabok, åstadkom-

mit en, för såväl forskning som kulturhistoriskt intresserad allmänhet, mycket värdefull och samtidigt vackert formgiven bok om hälsa och sjukdom i det tidiga 1800-talets Göteborg.

Ritwa Herjulfsdotter

Doktor Carlanders Göteborg, folkliv, sjukdom och död 1793-1814. Förlag: Carlssons. 428 sidor. 2009. Rikt illustrerad.
Dr. Carlander i praktiken, läkekonst 1793-1814.

Förlag: Carlssons. 445 sidor. 2009.

Karies inget problem för Skaraborna förr

S:t Per i Skara

- om liv och död i den medeltida staden

Medeltidens Skara presenteras i den nya boken om S:t Per i Skara, kyrkan som låg vid Rosers salonger.

Trots att Skara i gamla tider verkar ha överfallits gång på gång av danska trupper så syns inga spår av pilar och blanka vapen på de människor som begravts på S:t Pers kyrkogård under medeltiden. Däremot har man hittat andra svåra skador, antingen de uppkommit av olyckor eller av vad som i deckarsammanhang kallas trubbigt våld.

Från Teaterbaren på Rosers salonger i Skara kan gästerna blicka ned på stadens verkliga fäder, de som byggde Skara i tidig medeltid. Rosers salonger är byggda på den medeltida S:t Pers kyrkogård där tusentals Skarabor begravdes från 1100-tal fram till reformationen. I samband med att Stadshotellet byggdes ut med Rosers salonger 1993 gjordes utgrävningar, och det är detta som nu presenteras i en bok som bör glädja alla Skaraintresserade. Och alla tandläkare.

Tänderna hör till de delar av människan som bevaras länge

och här har en rad tandspecialister granskat och dragit slutsatser av de begravdas tänder, allt kompletterat med massor av förklarande bilder.

Inte minst Maria Vretemark, expert på historiska ben (fil doktor i historisk osteologi) vid museet i Skara, har märkligt mycket att berätta om våra föregångare. För hon nöjer sig inte med att återge fakta, hon skildrar även bakgrunden. Så får vi lära att det inte var vanvördnad eller oginhet som gjorde att så många begravdes utan kista, eller med ens några bräder under sig. Det var helt enkelt ont om trä på medeltiden.

Skara hade tre kyrkor utöver Domkyrkan, och just S:t Per var den kanske största för vanligt folk. Så det riktigt fina folket jordades vid Dömen, men även här finns ett par påkostade stenkistor. Men mest handlar det om vanligt folk. I stor utsträckning verkar det vara ungdomar som flyttat in till stan och blivit kvar här, en trend som fortsatt genom seklerna. Detta märks bland annat på att andelen små barn är mindre än vanligt, här handlar det förmodligen mycket om ogift tjänstefolk.

Men då som nu tog kärleken ut sitt pris, det finns unga flickor som dött i tonårsgraviteter. Över huvud taget var det flitiga barnafödandet en stor risk för kvinnorna i denna tid utan sjukvård. Ett annat hot var det dåliga vattnet, man insåg inte risken med att ha brunnar nära gödselstackar och annat avskräde.

Tänderna berättar mycket om matvanor. Inte oväntat var karies nästan okänt på den tiden, sötsakerna var sällsynta, framför allt för vanligt folk. Däremot var tänderna över lag mycket hårt slitna. Födan var ofta svårtuggad och dessutom maldes säden på handkvarnar som lämnade stenpartiklar i mjölet. Det fungerade naturligtvis som rena slipmassan när man åt brödet.

Genom en glasruta inne i Roserska baren kan man se ned till föregångarna och sända dem en tanke. De hade det nog förhållandevis bra jämfört med levnadsstandarden på rena landsbygden, men nog skulle de häpna om de kunde titta tillbaka upp på oss och se hur vi vräker oss i överflöd.

Hans Menzing

S:t Per i Skara – om liv och död i den medeltida staden. Red: Maria Vretemark och Hélène Borrmann. Förlag: Västergötlands Museum. 132 sidor med massor av bra bilder. Pris 100:- + ev. porto 30:- Pg 59 24 33-7

BOKMÄSSA i Od

Lördag – Söndag 17-18 Juli

kl. 10-18

Böcker – Böcker – Böcker – till Mässpriser

Förlagsnya böcker: Västgötalitteratur, Kultur, Historia, Natur, Trädgård, Konst, Design, Hus & Hem, Presentböcker mm. Även bokbord med "Redan lästa böcker".

Söndag 18:e Juli kl 12.00 – ca 13.00

BOKAUKTION: Föreningen för Västgötalitteratur

Tema "Kända & Sökta Västgötaböcker" Visning från kl. 11.30

Seminarier Lördag 17:e Juli

11.00 Hannu Sarenström

Trädgårdsvisioner – Gyllene stunder och glömda misslyckanden

En inspirerande föreläsning som rymmer många års erfarenhet och konsten att skapa sin egen trädgård.

13.30 Jan Hedh

En utblick bland surdeggar och bröd från hela världen och sällsynta kakaoplantager i Sydamerika

15.30 Lars Bägerfeldt
Innan en Stat växte fram var det ett Rike

Valår på 1200-talet – en omvälvande förändring. Före och efter – Om två skilda typer av välorganiserade länder som båda hette Sverige. Om Rikets styrka, fördelar, flexibilitet och ålder.

Seminariebiljetter: 120 kr/st eller Dagskort 300 kr. Bokningsbara på Tel. 0513-600 29 / info@creadiem.se
www.creadiem.se

Mässbiljett 20 kr för båda dagarna. Inkluderar fritt inträde till Mässan & till alla Utställningar, Parkering, samt Kultur- & tipspromenad med bokpriser.

Seminarier Söndag 18:e Juli

10.30 Torkel Ivarsson

Från journalistik till författarskap –

Drivkrafter och belöning

Växlingen från den korta, snabba dagspressprosan till bokskrivandet, och vad är belöning och drivkraft i författandet på det som oftast betraktas som lokal nivå.

14.00 Göran Hägg

1001 böcker! Inspirerande tips och trevliga igenkännanden.

Utiifrån sin bok "1001 böcker du måste läsa innan du dör" talar Göran Hägg om såväl klassiker som moderna favoriter.

15.30 Sven-Olof Ask

Kladd & Kuriositeter i Äldre Västgötalagen

Lagtexter kan vara tråkiga. De kan också vara rent av underhållande. Om såväl udda inslag i Äldre Västgötalagen som de spännande tilläggen av konungalängder, biskopar i Skara stift och Västgöta lagmanslängd.

Arrangemang under båda dagarna

Utställningar: Konst, Raku-keramik, Foto, Exlibris. / Besök Ods vackra medeltida kyrka. / Servering. / Kultur- & tipspromenad.

Bokauktion i Od söndagen den 18 juli

Välkomna till bokauktion i Od, under sista dagen av bokmässan där. Nedanstående böcker säljs till högstbjudande med början kl 12.00. Du som inte har möjlighet att närvara kan ändå lägga anbud. Anbudet med angivande av nummer och högsta pris insändes till Föreningen för Västgötalitteratur, Box 325, 532 24 Skara. Helst via email: sven-olof.ask@tele2.se. I undantagsfall även telefonbud 0511-16540. Alla anbud ska ha inkommit senast fredag den 16 juli. Exempel: en närvarande köpare bjuder 350 kronor. Inkommet skriftligt anbud finns på max 500 kronor. Boken säljs då för 360 kronor till den skriftliga anbudsgivaren.

Auktionsförteckning till Bokmässan i Od

- 1 Adelsköld, C., Utdrag ur mitt dagsverks och pro diverse-konto I-IV. 1899-1900. 2:a revid. uppl. 2 orighfrbd. Dekor. ryggar, rödfärgade snitt.
- 2 Afzelius, A. A., Minnen. 1901. 159 s.
- 3 Andersson, J.-E., Min hemsocken /Västerplana/Medelplana/. 1958. 312 s. Klbd. Med skyddsomslag
- 4 Angrimer, E., Gillstad förr och nu. /1962/. 69 s.
- 5 Arnborg, G., Farmors stoppelåda. 1983. 264 s. Origklbd. + do, Hemmagjort. 1981. (4), 144, (3) s. Origklbd. b) do, Mulsens marker. 1987. 304 s. Klbd. Sk.omsl. c) do, Stenmur'n. Odlarmöda i Västergötland. 1980. 336 s. Origklbd. Liten reva i försattsbladet.
- 6 Barkell, W., En bok om handförgyllning. 1951. 141 s. + illustr.
- 7 Beerstahl, N-F, Våbjörntorpssläkten. 1985. 211 s. /Våbjörntorp ligger i Fridene socken/.
- 8 Bengtsson, S., I Västgötabygd. + I Billingsbygd. + I Skaraborgsbygd. b) do. I all evighet. + Västgöta-Bengtssons Julbok. + Skatter i Skaraborg. c) do, Västgöta-Bengtsson bläddrar i sitt livs dagbok. + Västgöta-Bengtssons "historiska" ordbok. + Västgöta-Bengtssons västgöthistorier.
- 9 Mina roligaste historier. + På strövtåg i Västgötabygd. + Mannen som ville rädda ett språk. + Solen är störst vid sin nedgång. b) do, Om Talekonst och Skrivarglädje. + Västgötar. + Med Västgöta Bengtsson i Linnés fotspår genom Väster-götland.
- 10 Bobeck, K. J., En hundraårsperiod af Tuns församlings histo-ria. 1908. 68 s.
- 11 Boger, G. / Larsson, R., Knalleliv. 1985. 285 s. Laminatbd. + Petzäll, N., Knallar å andra västgötar. 1968. 154 s. Hklbd.
- 12 Carlsson, Å. / Hagman, T., Gamla ekar. 2002. 240 s. Hklbd.
- 13 Carshult, G., Undenäsbygden genom tiderna. 1941. 120 s.
- 14 Edman, S. / Hagman, T., Gläntor. 1997. 142 s. Pbd. Sk.omsl.
- 15 Edman, S., Hagman, T. m fl., Västerut. Natur mellan Vinga och Vättern. 2006. 198 s. Hklbd.
- 16 Ewald, G., Beskrivning över Kullings härad, dess pastorat, socknar och gårdar. 1925. 240 s. b) do, Hembygdsbiblioteket. 1934. 288 s., pl. c) do, Gamla seder och bruk. 1957. 32 s.
- 17 Ewald, G., Hembygdsbiblioteket. Anteckningar från städer och bygder 1934. 287 s.
- 18 Falkås, G. (Gunnar G:son Ånne), Dödens dal. Allvarsstycken och humoresker. 1929. 138 s. Falkås mycket sällsynta debutbok.
- 19 Falkås, G., De fredlösa. 1937. Falkås sällsynta första bok utgi-ven under eget namn.
- 20 Falkås, G., Friarannonsen. Ett lustspel i fyra akter. 20 s.
- 21 Falkås, G., Gift och honung. + Vitormen. + Holzhausen, C. J., Gunnar Falkås. Diktare och bonde. 1976. 77 s.
- 22 Falkås, G., Knallepåsen. + Kolchosdalen. + Erlandsson finner melodin. + Knalle och vävare.
- 23 Falkås, G., Regnbågsdalen. + Resan till Gammelös. + Anders och valfisk. + Penningträdet. + Att köpa vett.
- 24 Falkås, G., Välja väg. + Het sommar. + Turturduvans röst. + Den siste knallen. + Karneval i Älvnäs.
- 25 Fischer, T., Slott och herrgårdar kring Lidköping. 1954. 257 s.
- 26 Friberg, S., Studier över ortnamnen i Kållands härad. 1938. 144 s. + karta.
- 27 Frölén, H., Nordens befästa rundkyrkor. En konst- och kultur-historisk undersökning med 270 bilder. I-II. 1911. 138, 162 s.
- 28 Förslag till åbyggnader för mindre jordbruk. Utg. af Kungl. Jordbruksdepartementet. Sthlm 1905. 73 s. Folioformat. Namnt. Carl Persson, Stallerhult. Rikt illustr. Bl a utv. Plan-scher.
- 29 Gustafsson, P. E., Baronerna på Tidaholm bland maskiner och människor. 1974. 295 s.
- 30 Herengren, I., Ljushult. Boken om socknen, dess historia, går-dar och människor. 1996. 471 s. Laminatbd.
- 31 Hjorth, R., Beskrifning öfver Bjerke härad i Elfsborgs län. 1903. 59 s. Marmor. Pappersband. Med röd titeetikett å fr. pärm. Namnt. Gustaf Ewald.
- 32 Hylander, C., Alingsås från Hedenhös till Lea-Karl. 1989. 147 s.
- 33 Jacobson, C.-H., Gustaf Ewalds Västergötland i ord och bild. 1984. 231 s. Pbd. Sk.omsl.
- 34 Jakobsson, H., Västgöten i OS. 1990. 192 s. Konstskbd.
- 35 Johansson, B. / Nilsson, B. S. (red.), Gamla Ullevi. 1992. 160 s. Pbd.
- 36 Johansson, H., Bitterna-bygden. En historik över socknarna Öster- och Västerbitterna, Laske-Vedum, Eling och Södra Lundby. 1978. 302 s. Klbd.
- 37 Jörälv, L., Sällsamheter i Västergötland. 1-2. 1984+1982. 301 + 281 s. 2 laminatbd. b) do, Sällsamheter kring Vättern. 1989. 333 s. Laminatbd.
- 38 Karta öfver Skaraborgs höfdingedöme, utgifven af Friherre S. G. Hermelin ... 1807. Rättad och förbättrad vid Kungl. Ge-neral Landtmäteri Contoret. 1828. Handkolorerad Ramad och glasad. Ytermått: 71 x 68 cm.
- 39 Karta. Charta öfver Skaraborgs eller Mariestads höfding-edöme uti Westergöthland utgifven år 1780 af Nils Marelus. Handkolorerat kopparstick. Ramat och glasad. Ytermått: 58 x 49 cm.
- 40 Kinna. Anteckningar från svunnen tid och nutid. I-II. 1958-1965. 412, (3) s., 1 utvikbar karta + 303, (2) s. 2 origklbd. + Arvidsson, H., Gamla Kinnabilder. I. 1975. Opag. Linnebd.
- 41 Kjörcck, I., Brandkåren som släckte törsten. 1985. 64 s. Ded.
- 42 Kjörcck, I., Den förslagne talgoxen. 1979. 63 s. + do, Medföl-jer ej tåget. 1983. 63 s. + do, Brandkåren som släckte törsten. 1985. 64 s. + do, Försök till en nigning. 1987. 64 s.
- 43 Kjörcck, I., Den förslagne talgoxen. 1979. 63 s. Ded.
- 44 Kjörcck, I., Försök till en nigning. 1987. 63 s.
- 45 Kjörcck, I., Medföljer ej tåget. 1983. 63 s.
- 46 Kjörcck, I., Morfars skägg. 1981. 62 s.
- 47 Korn, D., Byn utan original. 1996. 156, (3) s. Laminatbd.
- 48 Korn, D., Dolt land. 1999. 91 s. Klbd. Sk.omsl. b) do, Se himlen genom taket. 1995. 144 s. Laminatbd. c) do, Där vägen börjar. 1997. 192 s. Laminatbd. d) do, Återbesök på böggda - minnen från 1980-talets 1800-tal. 1993. 138 s. Pbd. e) do, De som ald-rig sett havet och andra berättelser om västgötar som ännu le-ver som förr. 1992. 224 s. Pbd. f) do, Utdöingsbygd. 1989. 192 s. Laminatbd. g) do, På böggda. 1985. 224 s. Klbd. Sk.omsl.
- 49 Lagerbring, G., Guvernörer och landshöfdingar i Göteborgs & Bohus län 1658-1897. 1917. 194 s. Klbd.
- 50 Larsson, E. L., Några västgötaslakter i registerform. 1938. 158 s. Nr 52/300 ex. Nött och delvis fläckat ex.
- 51 Lindblad, A., Beskrifning öfver Gökhems församling. 1935. 120 s. + illustr. Nr 139/225 ex. Inb. Med främre omsl. Klbd.
- 52 Linnarsson, L., Gräfsnäs. Ett västgötagod och dess öden. 1955. 159 s., 4 pl. b) do, Sägner och folklivsbilder från den forna Edsveden i Västergötland. 1930. 153, (4) s. c) do, Vägen Skara-Lödöse. 1959. 208 s. Klbd.
- 53 Lundahl, I., Ortnamnen i Skaraborgs län. Del 1-17. Omfattar alla härader i Skaraborg samt Naturnamn. Nyinbundna i 5 st klotband. Samtl. främre och bakre omslag medbundna.
- 54 Malm, A. W., Göteborgs och Bohusläns Fauna, ryggradsdju-ren. Med nio taflor, af hvilka fyra i färgtryck... Gbg 1877. 674 s. Med några kraftiga äldre fuktfläckar. Isärtagen volym för

bindning. Bakre omslag saknas.

- 55 Mellin, G. H., (text). Sverige framställt i teckningar. (Inklusive Stockholm.) Stockholm, W. Lundequists & Komp:s Bokhandel, tryckt hos L. J. Hjerta 1840. (2) + 38 + 16 + 20 + 6 + 6 + 11 + (1) + 20 + 16 + 24 + 14 + 12 + 8 + 4 + 10 + 18 + 6 + 8 + 24 + 6 +
- 56 Menzing, H. / Holgersson, L., Västgötska bilder. 1988. 112 s. Pbd.
- 57 Morell, Ekby och Utby socknars äldsta ännu bevarade kyrkoböcker. 1959. 154 s. + illustr. Pbd. Med skyddsomslag.
- 58 Morell, G., Kungslena sockens äldsta ännu bevarade kyrkoböcker. 1953. 134 s. + illustr. Pbd. Med skyddsomslag.
- 59 Morell, G., Västgötaskocknens Kungslena å hävdernas blad. 2:a uppl. 1959. 106 s. + illustr. Pbd. Med skyddsomslag.
- 60 Norén, K. m.fl., Ord om orden i Västergötland. 1998. 143 s. Pbd. Sk.omsl.
- 61 Olofsson, K., Folkliv och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader i Västergötland. I-II. 1928-1931. 337, (2) + 301 s. 2 vackra hfrbd.
- 62 Revera, M., Gods och gård 1650-1680. Magnus Gabriel De la Gardies godsbildning och godsdrift i Västergötland. Del I. (allt utkommet). 1975. 192 s. Nyskick.
- 63 Revesjö under 700 år. 1999. 565 s. Laminatbd.
- 64 Rytterås, F., Bergstena. En västgötaskocken genom tiderna. 1961. 245 s.
- 65 Sager, I., Från gamla trädgårdsland. 1910. 137 s., 1 pl. Klbd.
- 66 Sandstedt, H., Oskar å ja. 1989. 95 s. + do, Där stigarna tar slut. 1985. 224 s.
- 67 Sawyer, B. / Sawyer, P., Innan Alingsås blev stad. 1985. 148 s. Laminatbd.
- 68 Sjögren, S., 75 år med Vårgårda IK 1920-1995. 1995. (4), 152 s. Pbd.
- 69 Skarstad II. Så var det förr. 1987. 113 s. Klbd.
- 70 Stenberg, L. / Ericsson, S., Den nordiska floran. 1992. 696 s. Klbd. Sk.omsl. + Lid, J., Norsk og svensk flora. 1979. 808 s. Klbd.
- 71 Styffe, C. G., Skandinavien under unionstiden. 2:a uppl. 1880. 416 s. Hfrbd.
- 72 Stålsjö, D., Svearikets vagga - en historia i gunning. 1984. 159 s. Konstskbd. Sk.omsl.
- 73 Swanberg, P. O. / Curry-Lindahl, K. (red.), Natur i Västergötland. 1951. 566 s. Vackert hfrbd. b) Do. Linnebd.
- 74 Svantesson, A., Skön är min bygd. Västgötaskocken. 1983. 240 s. Klbd. Sk.omsl.
- 75 Svenska djur. Däggdjuren. 1953. 651 s. + Do. Insekterna. 1949. 645 s. + Do. Fåglarna. 1950. 654 s. 3 vackra hfrbd. Övre guldsn.
- 76 Söderberg, R., Hornborgasjöns öden som fågelsjö. 1947. 368 s. Litet klipp i smutstitelbladet. + d:o, Hornborgasjön och dess fornsjöområde. 1932. 216 s. + karta.
- 77 Tidaholms Bruks AB. Omnibus typ T. 6 O. 47... 26-35 passagerare. 1930. 8 s. Reklambroschyr i nyskick.
- 78 Tidaholms Bruks AB. Omnibus typ T. 6. O. 53-55... 40-55 passagerare. 1930. 16 s. Reklambroschyr i nyskick.
- 79 Västergötland. Bunt med diverse böcker. b) Do. c) Do.
- 80 Västergötlands flora. 2002. 743 s. Klbd. Sk.omsl.

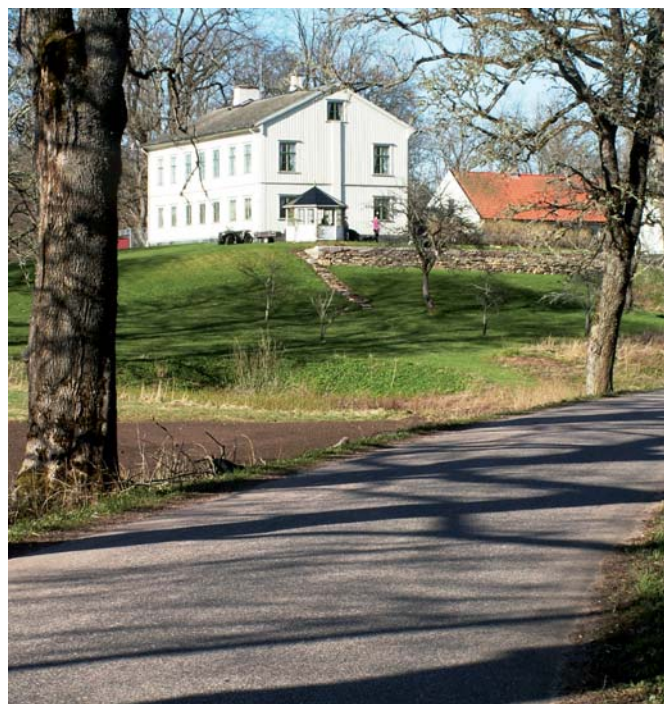
ANTIKVARIATET I SKÖVDE

Monica Lindström

Döbelns gata 1
541 50 Skövde
Tel. 0500-41 06 56

Öppet
To-Fre: 10-13, 14-18
Lör: 10-13

Jordbrukets vagga stod i Västergötland?

Höjentorp som det ser ut i dag. Bild: Hans Menzing

Att det svenska jordbrukets vagga stod i Västergötland är väl att ta i, men vi var tidligt ute med utbildning i modernäringen. 1834 startade Edward Nonnen ett lantbruksinstitut på Degeberg utanför Lidköping och redan 1775 grundade Peter Hernquist landets första veterinärrättning i Skara. Det brukar vi skryta med, men de flesta glömmar att Jonas Alströmer från 1736 började utbilda lämpliga personer i färskötsel vid sin schäferskola vid Höjentorp utanför Skara.

1700-talet var en tid då vi svenskar i möjligaste mån skulle stå på egna ben. Varför skulle inte vi kunna framställa det mesta hemmavid istället för att köpa från utlandet? Jonas Alströmer var en av dem som ivrigast kämpade för detta. I en rad olika branscher. Vid färutbildningen i Höjentorp förekom även undervisning i konsten att odla nyttigheter som tobak och humle.

Men mest handlade det om undervisning i praktisk färskötsel. Hur nu detta fungerade i praktiken för de flesta eleverna kom direkt från akademierna i Lund, Uppsala och Åbo.

Per-Ola (Pelle för de flesta) Räf fortsätter att leverera förnämliga resultat av sina forskningar på olika områden.

Här presenterar han eleverna vid schäferiskolan, inte bara med namn och torra fakta. Förbluffande ofta kan han ge liv åt bilden. För färkonsulenter gick mycket olika öden till mötes. För några gick det riktigt bra, andra kunde ha svårt att försörja sig. Pelle Räfs forskarmöda i arkiven kompletteras med flera andra artiklar i ämnet.

Möjligen är man lite för högaktningfull, Alströmers metoder att bygga upp sina textilindustrier var ju högst okonventionella.

Hans Menzing

Färkonsulenter på 1700-talet. Biografisk matrikel över eleverna vid Jonas Alströmers schäferskola på Höjentorp och i Alingsås 1736 - 1764. Författare: Per-Ola Räf. Förlag: Kungl. Skogs- och lantbruksakademien. 158 sidor med många gamla och nya illustrationer.

Ett florentinskt palats för fina familjers flickor

Ett florentinskt palats vid Gunnar Wennerbergsgatan som ännu bjuder på undervisning, dock är det inte musikskola längre.

Ett florentinskt palats fyllt av flickor, nog kan man förstå att pojkarna i Skara gärna tog sig en extra promenad utmed Gunnar Wennerbergsgatan där flickskolan huserade i ett av stans vackraste hus. Å andra sidan verkar flickskoleeleverna ofta ha tagit sig en sväng upp genom Alandersgatan till trakten av läroverket i hopp om att bli sedda av stiliga djäknar.

Utbildning var länge mest något för pojkar bara, men en del finare familjers flickor fick utbildning de också. På 1870-talet fanns inte mindre än sex skolor för flickor i Skara som man känner till. Tre var nog föreberedande till tre privata flickskolor för högre utbildning. 1878 anslog stadsfullmäktige i Skara pengar till en högre skola för kvinnlig ungdom vid Botan, samtidigt som privatskolorna försvann. Den nya skolan hette något så stiltigt som Högre skolan för Qvinnlig ungdom.

Den blev succé och 1882 fick löjtnant S Tengbom i uppdrag att rita en ny skola vid Gunnar Wennerbergsgatan, och han lär då ha fått inspiration av ett florentinskt palats. Så småningom blev det extrabyggnader för undervisning i huslig ekonomi och gymnastik.

Till en början var det säkert främst flickor från de finaste familjer som gick på skolan eftersom avgifterna var ganska höga. Typiskt nog var franska länge det viktigaste språket, en del av flickorna hade nog fostrats av guvernanter som ansåg att franska var en självklarhet för en fin flicka.

1968 upphörde skolan, men byggnaderna finns kvar och används för undervisning ännu dag.

Boken bygger främst på berättelser från forna elever ur olika årgångar. Alla är mer eller mindre positiva, men visst finns där en del uppgifter som berättar om tidens gång. Allt smink var absolut förbjudet i skolan ännu på 60-talet och länge fick flickorna inte heller bära långbyxor. Ett undantag gjordes de riktigt kalla krigsvintrarna på 40-talet då de tilläts bära varma skidbyxor.

Dessa fina flickor fick förstås inte heller gå och dansa i Folkets

Park, om det var risken för syndafall eller umgänget med arbetarungdomar man ville undvika framgår inte. Men dansade gjorde man förstås, skutt är ett dansant ord som förekommer ofta. Men då skedde dansen under värdigare och kontrollerade omständigheter. Allra finast var förstås balerna, jag minns för bortåt 60 år sedan att jag spelade dansmusik på en sådan bal. Vi jazznördar fick i all hast lära oss några wienervalser, för fint skulle det vara. Kavaljererna var lika vilsna i valsen som vi, medan flickorna log lika ljuvt när de med fladdrande kjolar svepte runt till våra lätt jazzsynkoperade valstakter.

Boken är förstås främst en guldgruva till frossande i minnen för forna elever, men även vi andra kan lära oss åtskilligt om livet förr i finare flickors värld.

Hans Menzing

Så minns vi Flickskolan i Skara. Berättelser av tidigare elever. Författare: Bertil Adamson i samarbete med Maria Lindqvist och Åke Kahlbom. Förlag: Bertil Adamson Förlag, Bandhagen. 215 sidor med massor av bilder. Plus ett extrahäfte på 16 sidor med avslutningsklassen 1948.

Pris 260:- + ev. porto. 40:- Plusgiro 592433-7.

BÖCKERNAS HUS

antikvarisk bokhandel, Lars Angshed

öppet: mån-fre 10-18, lörd 9-13

Slingvägen 1
Box 100, 549 21 TIDAN

tel: 0500-470052
mobil. 0737-430293

www.boeckernas-hus.se

Prästen fick skylla sig själv

I dag är kyrkklockorna oftast inbyggda i klockstaplar som här i Värkumla och besökarna riskerar inte få dem i huvudet.

Hängde kyrkklockan hotande över huvudet på kyrkbesökarna under tidig medeltid? Det verkar inte bättre att döma av Äldre Västgötalagen, som berättar om socknens ansvar när en kyrkklocka faller så olyckligt att en kyrkbesökare dödas. Nio marker blir böterna för slarvet att inte fästa upp klockan ordentligt.

Kyrkan anses tydligen vara en fridens boning där besökarna skall vara skyddade mot världens ondska och alla faror. Det kan man utläsa av de bötesbelopp som lagen fastställer. Om det går så illa att en besökare inne i kyrkan får kyrkklockan i huvudet och dödas blir boten alltså nio marker. Hänger däremot klockan i en klockstapel, eller rentav i en kraftig trädgren, anses däremot besökare själva ha ett ansvar. Ingen tvingar dem att gå under klockan, och skulle det ändå gå så illa att någon dödas av en fallande klocka så blir socknens böter bara tre marker.

Lagen är dessutom mycket krass när det gäller att präst eller klockare dödas av en kyrkklocka. Då utgår inga böter alls – det ansågs tydligen att det var prästens och klockarens sak att se till att klockan hängde säkert. Skötte de inte den uppgiften fick de skylla sig själva.

Lekte med klockan?

Våra landskapslagar innehåller många sådana här märkligheter. Det kan ju inte rimligen ha hänt så ofta att folk dödades av fallande klockor, men det måste ha hänt någon gång, annars fanns ingen anledning att utförligt beskriva de rättsliga följderna. På så sätt kan lagen berätta om livet då.

I lagtexten framgår också mellan raderna att folk som passerade kyrkan tydligen inte kunde motstå att leka med kyrkklockan. På annat sätt kan man inte tolka bestämmelsen att om en annan man – en annan än den som skulle ringa i klockan – får klockan att falla så får han böta så mycket som det kostar att reparera klockan. Fast där finns en gräns uppåt – högsta boten är tre marker även

om klockan kostar mer. Däremot verkar det inte som om prästen eller klockaren tvingas betala reparationskostnaderna om klockan faller på grund av deras slarv.

Alltid ansvarig

I texten om att socknen skall böta nio marker om någon dödas av en klocka som faller i kyrkan finns orden kyrkvärdgårdsägare helt planlöst instoppade. Möjligen betyder det helt enkelt att socknen betalade när det gällde församlingskyrkor medan ansvaret överfördes på gårdsägaren när det gällde gårdskyrkor.

För särskilt på en punkt skilde sig de medeltida lagarna från våra – någon var alltid ansvarig. Sådant som vi i dag betraktar som olyckshändelser är i Västgötalagen brott och skall straffas med böter. Går det inte att peka ut brottslingen blir alla inblandade skyldiga. Så exempelvis om en häst dör på en bys mark. Då kan hela byn tvingas böta. Lika om någon bli ihjälslagen i en ölstuga. Går det inte att peka ut mördaren döms alla som befinner sig på krogen vid just det tillfället.

Ovanlig händelse

Lika märkliga regler kan man finna i de andra landskapslagarna också. Ändå framstår det ju idag som mycket konstigt att man kostat på sig att skriva en särskild lag som behandlar den förmodligen mycket ovanliga händelsen att någon dödas av en fallande kyrkklocka. Ibland undrar jag så smått vid läsningen om lagmannen vid urvalet helt enkelt velat liva upp det egna arbetet lite med mer lustiga brott och straff. Men så är det säkert inte.

Hur som helst. Det verkar som om det var smått livsfarligt att besöka kyrkorna vid den här tiden. Fast nog borde väl döden orsakad av en vigd kyrkklocka garantera en plats i himmelriket.

Hans Menzing

Biblioteksmuseet och Sockenbiblioteken

Biblioteksmuseet i Borås är det enda museet i landet som är specialiserat på de svenska folkrörelse- och folkbibliotekens historia. Museet ligger sedan 1994 på Sturegatan 36 i centrala Borås och drivs av den ideella Biblioteksmuseiföreningen.

Verksamheten har fyra olika ben. Det första är att åskådliggöra och visa bibliotekshistorien i olika miljöer i museet, det andra att ge ut en skriftserie, det tredje att samla allt slags material om folkbiblioteks- och folkrörelsebibliotekshistoria i museets arkiv/ bibliotek och det fjärde och sista att bedriva olika projekt inom området.

Gå gärna in på www.biblioteksmuseet.se så får du en fylig information om både föreningen och museet!

Ett viktigt steg i utvecklingen mot dagens folkbibliotek utgjorde de s k sockenbiblioteken som på kyrkans initiativ inrättades på landsbygden. De första tankarna kring sådana av kyrkan drivna bibliotek kan härledas till biskopen Jesper Svedberg som redan 1711 begärde att få använda kyrkliga medel för att köpa in böcker för utlån.

Uppbyggnaden av sockenbibliotek kom dock igång på allvar först på 1800-talet. Karlstads stift och Föreningen till spridande av nyttig folkläsnings tillhörde föregångarna redan på 1830-talet. Biblioteksutvecklingen fick sedan en skjuts framåt av folkskolstadgan 1842 och tog fart på allvar under 1850- och särskilt 60-talen. Som mest fanns det drygt 1 400 sockenbibliotek i landet. Hushållningsällskapen gav ofta ekonomiskt stöd som i t ex södra Älvsborg och finansieringen i övrigt skedde genom att man fick del av skattemedel för sådant som brännvin och hundar men också genom kollekter och insamlingar.

Biblioteksmuseet har ett par fina exempel på välbevarade sockenbibliotek i sina samlingar. Det ena kommer från Kölingared i nuvarande Ulricehamns kommun och det andra från Toarps församling, dvs nuvarande Dalsjöfors kommun del i Borås. En tung del i bestånden utgörs av serien Läsning för folket som utgavs av Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande bland allmogen och de arbetande klasserna. Frågan vad som borde ingå i sockenbibliotekens bestånd var över huvud taget central och meningarna var högst delade med uppfattningen att konsistorium skulle utöva kontroll över bestånden i ena änden och en frihetligare idé om att man skulle ha ett brett och icke dogmatiskt bestånd i den andra.

Vad finns det då i för litteratur i museets båda sockenbibliotek? Ja, Läsning för folket tar som sagt stort utrymme. Både här och i övrigt finner man mycket framför allt svensk historia, teologi och uppbyggelselitteratur, naturligt nog inom de statskyrkliga ramarna, jordbruk och hushållskunskap, reseskildringar, biografier som t ex över kungar, Luther, Columbus och Tegnér. Man kan också hitta en del skönlitteratur av lite mera underhållningskaraktär när man kom fram på 1880-talet som t ex Kipling, Dickens och Fenimore Cooper för att nämna några. Tyngdpunkten låg emellertid helt klart på facklitteratur och urvalet skedde utifrån ett uppifrånsperspektiv, man skulle i första hand läsa lämpliga böcker och lära sig nyttiga saker. Något omstörtande eller ifrågasättande är svårt att hitta.

Under senare delen av 1800-talet minskade sockenbiblioteken i betydelse och antal. En del kom att ingå i nya församlingsbibliotek eller offentliga bibliotek, andra upphörde helt. Samtidigt uppstod en ny biblioteks rörelse inom de framväxande folkrörelserna där man startade egna bibliotek inom framför allt arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och landsbygdsrörelsen. Parallellt startade fler och fler städer och andra kommuner offentliga bibliotek. Och

sedan början på 1950-talet har de senare tagit över helt medan folkrörelsebiblioteken gått samma väg som sockenbiblioteken tidigare, dvs de har upphört eller uppgått i de kommunala biblioteken.

Tommy Olsson

Ordförande i Biblioteksmuseiföreningen

Dikter från när och fjärran

Lidköpingsällskapet i Stockholm har en ordförande intresserad av konst och litteratur. Han heter Stig Lundström och han inte bara driver ett antikvariat och ett galleri, han skriver dessutom artiklar, krönikor och dikter. Det har han gjort i över femtio år och alldeles nyligen har han kommit ut med en diktsamling som han kallar Känslspröt. Där har han samlat gamla och nya dikter, flera av dem med intryck från fjärran länder. Stig skriver själv att han stått vid nordiska stränder, simmat i Tonkinbukten och suttit vid Haiphong och där överfallits av känslor och intryck som han försökt fånga i sin lyrik. Det har han lyckats utomordentligt bra med, han har hittat ett poetiskt språk som är hans eget och där han komprimerat känslor och stämningar.

Stig Lundströms väg till till litteraturen har inte varit spikrak. Tvärtom. Han var i ungdomen inte rädd för att prova på olika yrken, men efter sin socionomexamen hamnade han i den byråkratiska världen, han har bl a varit konsulent, kansliråd, sekreterare och byrådirektör under en följd av år. Då har han skrivit utredningar och gjort det på föga poetisk kanslarsvenska. Men poesin har hela tiden fängslat honom och i hans diktsamling finns intet spår av konsultenspråk. En tidigt dikt, Klarhet, inleder boken är ett gott exempel på hans lyrik:

Snön
vit
och ljuset
som förkrossande tränger
ner i människornas hjärtan
--- torget
där rösterna fladdrar för vinden
i den klara luften.

Ett senare tänkvärt exempel på förtälad och målerisk stämning är dikten Saigon river, där den ursprungliga naturen med hägrar, krabbor, kungsfiskare och krokodiler kontrasteras mot de stora containerfartyg som lossas i närheten.

Bokens längsta och sista dikt skildrar de ännu levande minnen som Stig bär med sig från barndomen i stadsdelen Lilleskog i Lidköping. Därmed har Lilleskog för första gången tagit plats i litteraturen. I dikten fångas krigsårens ransonering och slakt på kaniner, den spännande jakten på råttor, kriget mellan indianer och vita, tröskverket som drevs av en tändkulemotor, plockningen av kamomillblommor men också den första kärlekens sötna.

Stig skriver i sitt förord att han velat rädda ögonblicket och den starka upplevelsen i enkla bilder som är lätta att förstå. Det har han lyckats med i sina dikter.

Tore Hartung

Huvudbaner och anvapen inom Skara stift. Supplement

Huvudbaner och anvapen inom Skara stift

SUPPLEMENT

Inga von Corswant-Naumburg

Huvudbaner för Lars Silfversvärd, Hällestads kyrka.

2006 gav Skara stiftshistoriska sällskap ut boken *Huvudbaner och anvapen inom Skara stift*. Författare var fil dr Inga von Corswant-Naumburg.

Boken var en dokumentation i text och bild över de snidade och bemålade vapensköldar som finns i stiftets kyrkor och på museer i Västergötland.

Av olika orsaker kunde inte alla huvudbaner och anvapen tas med i det då publicerade verket. Därför beslutade sällskapet, i samråd med författaren

att ett supplement borde publiceras.

Genom detta supplement har ytterligare huvudbaner och anvapen från svensk stormaktstid undersökts och dokumenterats. I denna del behandlas drygt tjugo huvudbaner från kyrkor och tornvindar vilka inte fanns upptagna i den första boken. Nu har även anvisning om försvunna huvudbaner tagits med i de fall då författaren träffat på sådan information.

Supplementboken är upplagt på samma sätt och enligt samma principer som *Huvudbaner och anvapen inom Skara stift*. Föremålen presenteras med bild och text och därtill både stilhistorisk information om hantverket och personhistorik om ägaren av vapnet.

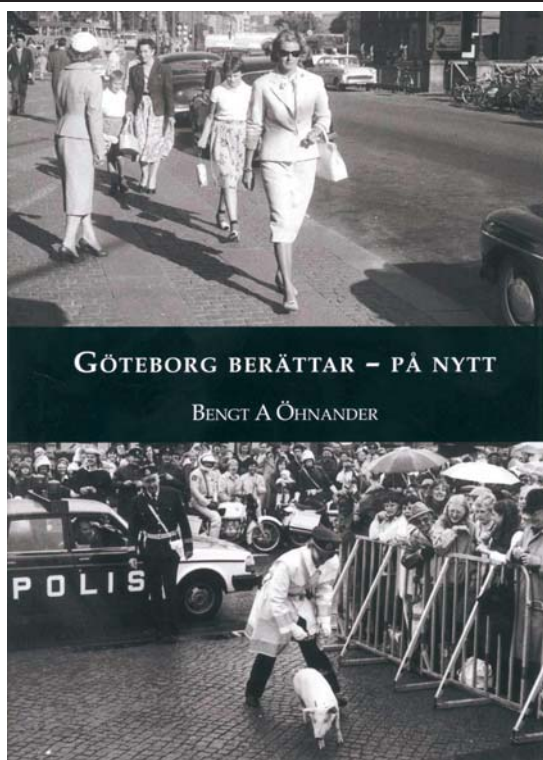
Liksom tidigare är det Harald Jonsson som tagit de instruktiva och tydliga bilderna från kyrkor och församlingars olika förvaringslokaler.

Vid övriga bilder anges institution eller fotograf. Storleken på föremålen har angetts i cm då dessa uppgifter funnits tillgängliga.

Följande kyrkor med huvudbaner finns beskrivna:

Bällefors, Ek, Ekeskog, Falköping St Olof, Halna, Hällestad, Kinne-Kleva, Kyrkefalla, Marum, Medelplana, Sveneby, Säter, Valtorp, Vårsås, Yllestad, Örslösa och i bilaga även Timmersdala och Tväred.

Boken som är inbunden i hårda pärmar och rikt illustrerad omfattar 112 s. kostar 150 kr. Vill du även köpa den år 2006 utgivna boken som omfattar 384 s. så är paketpriset för de båda endast 200 kr tillsammans + frakt.

GÖTEBORG BERÄTTAR - PÅ NYTT

BENGT A ÖHNANDER

Göteborg berättar - på nytt

Göteborg berättar på nytt handlar om alltifrån intressanta företagare som skrivit in sig i stans historia till mäktiga politiker, världsberömda artister och kungligheter som besökt Göteborg. I ett brokigt porträttgalleri återfinns bland andra Ferdinand Lundquist, Sven Gulin, Arne Waidele, Nikita Chrusjtjov, Alexej Kosygin, Ingrid Bergman, Greta Garbo, Marlene Dietrich, Helan och Halvan, Frank Sinatra och Edith Piaf. Göteborg berättar på nytt berättar även om speciella händelser, som när F 9 gick i graven, kungen kom till Kålltorp, dvärgar visades på Liseberg och när rymdfararen Gagarin gästade stan. Och inte glömmes Bengt A Öhnander Ingemar Johanssons och hans promotor Edwin Ahlqvist.

Författare: Bengt Öhnander Förlag: Tre böcker, Göteborg

Antikvariat Tranan

Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

Lödöse – en Norgehistoria

Lödöse var en av våra allra tidigaste städer, vår port ut mot stora världen i väster, sägs det. Extra pampigt var det ju också att Västergötland hade två av rikets tre tidiga städer, Skara och Lödöse. Men stämmer det? Nja, enligt en ny doktorsavhandling var det norrmän som grundade Lödöse i mitten av 1000-talet, och gränsen mellan Västergötland och norska riket gick inte vid Göta älv utan vid Risvedenskogarna.

Lödöse som Västergötlands sista utpost i väster och vår port mot den civiliserade världen visar sig vara – en Norgehistoria. Lödöse började växa fram redan i mitten av 1000-talet, men då skapad i samband med norska kungars etablering i dagens Bohuslän. Lödöse var till en början ingen gränsstad, snarare ett centrum i en region mellan älven Glomma i norska Östfold och skogsområdet Risveden i Västergötland.

Kyrkans krav

Det dröjer hundra år innan svenska intressen tar över, och då verkar det mer handla om kyrkan än om kungamakten som i Sverige fortfarande var mycket svag. När Sverige fick en egen ärkebiskop placerad i Uppsala och därmed blev en egen kyrkoprovins 1164 sköts gränsen västerut från Risveden till Göta älv. Först i slutet av århundradet börjar svenska kungar göra sig gällande i Lödöse.

Våra kontakter med Danmark och Norge var täta, betydligt fastare än med Sveariket norr om de stora skogarna. Förmodligen var det rena tillfälligheter som gjorde att vi västgötar så småningom blev svenskar och inte danskar eller norrmän. Att vi hamnade under ärkebiskopen i Uppsala tros främst ha berott på att ärkestiftet ansågs så svagt att det behövde ett livskraftigt tillskott som Västergötland.

Lödöse blev så småningom en livsviktig svensk hamn mot världen utanför. Så var det fram till 1646 då stormakten Sverige fick andra och bättre hamnar i väst som Göteborg och Lödöse spelade ut sin roll.

Det medeltida Lödöse enligt en modell på Lödösemuseet.

Skaras hamn

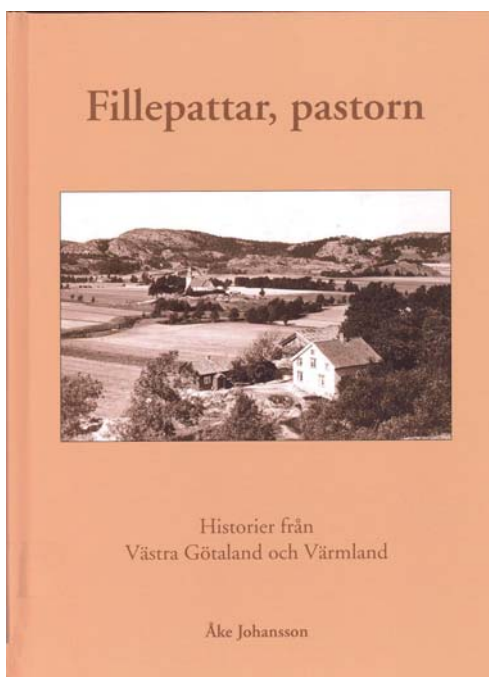
Men innan dess var detta en stad där de svenska kungarna ofta och gärna höll till. Under de många blodiga inbördes maktkamperna blev Lödöse också tidvis centrum i ett eget litet rike i väst.

Erika Harlitz citerar flitigt ur äldre forskares skrifter så läsaren får bra uppfattning av hur bilden av maktfördelningen kring Göta älv ändrats genom åren. Och även om berättelserna om den tidiga västgötska staden Lödöse visar sig vara en Norgehistoria så blev ju staden viktig för den svenska kungamakten under många sekler. Och visst kan vi väl fortfarande få kalla den Skaras utlokaliserade hamn i väst.

Hans Menzing

Titel: Urbana system och riksbildning i Skandinavien. En studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646. Författare: Erika Harlitz. Doktorsavhandling vid Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet. Antal sidor: 172 med engelsk sammanfattning.

Fillepattar, pastorn – Historier från Västra Götaland och Värmland

”Efter den uppskattade debuten med ”kors i filla mi mor” – historier och skrönor från Bohuslän – fortsätter Åke Johansson här sitt författarskap. På sitt frejdiga vis varvar han folklivsskildringar, små och större noveller och roliga historier med självbiografiska upplysningar. Vi får bland annat veta hur det var att vara ung i depressionens 1930-tal, då den blott 15-åriga Åke Johansson kom till Göteborg för att söka arbete. Allt han ägde var en cykel utan broms. Det var en miljö i vilken den hårdade pojken från det fattiga Bärfendal tog sig framåt med okuvlig energi. Han tecknar den utan sentimentalitet, som ett klassiskt reportage. Samma livsglädje och nyfikenhet driver honom nu så många år senare att skriva ner sina minnen och på så vis kommer de att få ett bestående värde för kommande generationer.”/Torkel Ivarsson.

Fillepattar, pastorn – Historier från Västra Götaland och Värmland
157 sidor

Författare: Åke Johansson, Borås
Eget Förlag i samarbete med
Bärfendals Hembygdsförening

Liljestenarna skapades i en orolig brytningstid

På parad. Runt om vid våra kyrkor visas liljestenar upp, som här i Leksberg.

Liljestenarna var förr ett färgstarkt inslag i bilden kring våra kyrkor. Mycket tyder på att de hör hemma i den oroliga tid från 1150 och hundra år framöver då en västgötsk stormannasläkt ständigt tycks ha kämpat om kungamakten. Ofta framgångsrikt. De märkliga liljestenarna är märkligt kraftigt koncentrerade till Skara stift kring Kinnekulle, Kålland och Falbygden. Kanske kan de ses som symboler för kristna riddarideal i skuggan av korståg, framväxande kyrka och kungamakt.

Vänernumuseet gav 2007 ut en praktfull bok om liljestenar och stavkorshällar där över 500 av våra stenar fanns avbildade. Boken var en redovisning av den inventering som arkeologerna Annelie Nitenberg och Anna Nyqvist Thorsson genomfört.

Nu följer Annelie Nitenberg upp detta med en licentiatuppsats, även den mycket snyggt inbunden och illustrerad, och försöker belysa liljestenarnas bakgrund, roll och historia. Hon försöker koppla människor till dessa monument med maktmanifestationer och religiösa symboler.

Liljestenarna är nästan tusen år gamla, men exakt ålder har det diskuterats mycket om. Flitiga debattörer har velat föra dem tillbaka ända till 900-tal då de inspirerade besökande vikingar i österled.

Annelie Nitenberg förlägger dem några hundra år längre fram i tiden, och ser dem som resultat från en rad olika möten mellan olika kulturer. Men hon nämner där bland annat korstågen, och då är vi ju långt österut.

Naturligtvis var inte liljestenarna och stavkorshällarna så trist stengrå förr utan lyste av färg precis som mycket annat från medeltid. Spåren av färg är dock mycket små och det är nog svårt

att helt kunna föreställa sig hur de en gång såg ut. Författaren anser att stenarna fungerade som gravhällar men också hade en social funktion.

Just liljestenarna är märkligt koncentrerade till ett ganska litet område i Skara stift, och Nitenberg funderar kring den oroliga tid på 1100-tal och första halvan av 1200-talet då stenarna restes. Västergötland tycks ofta ha varit skådeplatsen för maktkamper där två släkter dominerade, en av dem övervägande västgötsk. Möjligen kan stenarna och deras livsträd vara symboler för striderna då kyrkan och riket etablerades och likriktades.

Nitenbergs uppsats innehåller rader av intressanta iakttagelser, men på forskares vis är hon mycket försiktig och dessutom uttrycker hon sig bitvis mycket vetenskapligt. Så jag är inte säkert på att hon godkänner mina sammanfattningar och slutsatser.

Debatten kring dessa märkliga stenar kommer säkert inte att upphöra. Och skulle ni tycka att bokens inledning är svårläst så ge inte upp. På sidan 31 blir uppsatsen både mer konkret och mer lättläst.

Hans Menzing

Liljestenar och stavkorshällar. Kulturmöten och social praktik i tidig medeltid. Licentiatavhandling vid Göteborgs universitet. Författare: Annelie Nitenberg. Cirka 220 sidor med bra bildmaterial plus kompletterande texter. Vänernumuseet säljer boken.

Bert Moberg Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.

Sökservice av böcker.

Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.

Korrekt värdering

Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18, lörd 10-13

Antikvariat Wettern Göran Midman Hjo

Västgöta- & Vätternlitteratur
Litografiska tryck,
Tersner, J A Berg, G Mellin, Billmarck
Tunnbindaregränd 1 A
544 30 Hjo

www.antikvariatwettern.dinstudio.se

0503-655895, 076-5547970

www.bokborsen.se

ANTIKVARIAT RIDDAREN

Säljer, köper & värderar litteratur

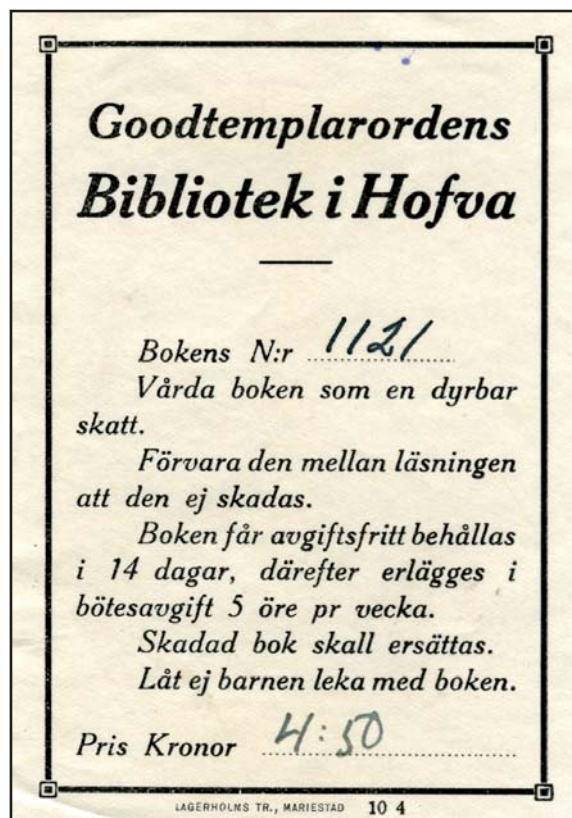
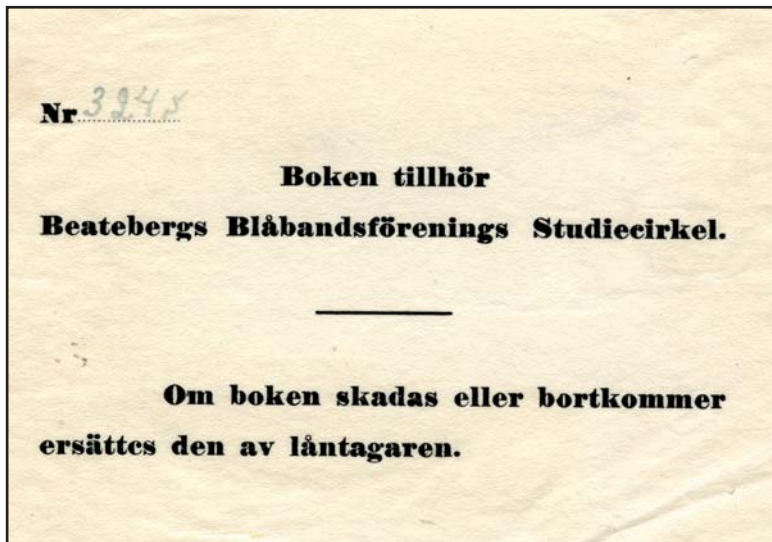
Mats Bergström
Bokhandlare

Sveagatan 7
541 44 SKÖVDE
Mobil 0706-747574
Hem/Fax 0511-812 48
timmersdala.interior@telia.com

Öppettider ring för information

Sockenbiblioteken var förr vanliga på landsbygden. De kunde vara kommunala eller tillhöra någon ideell förening. Genom boklån kom många att få ett intresse för läsning liksom de redan intresserade kunde låna och på så sätt tillfredsställa ett litterärt behov. Många av dessa sockenbibliotek hade även ett eget, ofta mycket enkelt, exlibris. Här visas några av de exlibris som satt inklistrade i böcker runt om på den västgötska landsbygden.

Böckerna i dessa bibliotek var ofta mycket enkelt bundna. Utlåningen tärde även på dess kondition och många har väl på grund av detta blivit bortkastade. Men onekligen gjorde de en stor tjänst för att bilda många i gången tid.

Årsmöte

Ordföranden Johnny Hagberg tillsammans med Mimmi Larsson och Lovisa Thorsén

Föreningens årsmöte hölls på Vara Folkhögskola lördag den 17 april. Det 60-talet medlemmar som hade sökt sig till Vara denna lördagseftermiddag fick, förutom att delta i själva årsmötesförhandlingarna, även lyssna på ett föredrag. Föredraget hölls av professor Per Axel Wiktorsson och handlade om arbetet med utgivningen av Äldre Västgötalagen. Denna utgivning, beräknad till 2011, är ett stort projekt och sker inom Stiftelsen Skaramissalet. Särskilt spännande är att man genom ny teknik ges möjlighet att tyda fyra blad som tidigare varit omöjliga att läsa.

En av punkterna under årsmötet var utdelandet av utmärkelsen Årets vackraste västgötabok. I år var det två böcker som uppmärksammades. En av dem var den lilla boken Kinnekullebanan av två unga författare/fotografer, nämligen Mimmi Larsson och Lovisa Thorsén. Tillsammans har de i ord och bild dokumenterat stationerna längs Kinnekullebanan mellan

Lidköping och Mariestad. Den andra boken Perspektiv på Göteborg, av Peter Claesson och Kristian Wedel, innehåller 180 bilder. Det är svartvita bilder från åren 1870 till 1962 som ställs mot nytagna bilder från samma platser.

Planerad verksamhet för det kommande verksamhetsåret är bl a tre bokauktioner och deltagande i Bok- och Biblioteksmässan i Göteborg i september. Föreningen har flera stora bokprojekt på gång; Äldre Västgötalagen, Hemsjömanualen, Peringskiölds Monumenta och en faksimil av Johan G. Thuns skizzbok.

Föreningens ekonomi är god och någon höjning av medlemsavgiften har inte gjorts på många år.

Till ordförande valdes Johnny Hagberg. Av de ledamöter som stod i tur att avgå omvaldes Ritwa Herjulfsson, Gerd Ljungqvist-Persson, Hans Menzing och nyval av Niklas Krantz från Göteborg. Kvarstående ytterligare 1 år är Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Anders Franck och Tore Hartung.

Domkyrkans dag

Lördagen den 4 september

9.15 Morgonmässa Domprosten Anders Alberius

10.00 Pilgrimen då och nu Pilgrimsvandrarerna och f. yrkesvägledaren Kirsti Appeby, Skara

11.00 Pilgrimsmål Skara Pilgrimsprästen Agne Josefsson, Skara.

12.00 Workshop-timme. Möt några som vandrat bland annat till Santiago de Compostela, gör din egen stav, begrunda pilgrimens sju nyckelord, kolla in lederna kring Skara, gör en pilgrimssymbol, med mera.

13.00 Vägen inåt är den längsta Författaren Christine Falkenland, Göteborg.

14.00 Medeltidens heliga platser Forskaren Stina Fallberg Sundmark, Uppsala.

15.00 Ett liv i enkelhet Skolprästen Olivér Joób, Hjo folkhögskola.

16.00 Pilgrim i skapelsen Trädgårdsmästaren Simon Irvine, Mölndal.

17.00 "Själens tröst" – musik från medeltidens Sydeuropa Vokalensemblen Gemma.

Varje hel timme inleds med musik. Föredragen är ca 30 minuter och därefter ges tillfälle att samtala med föredragshållaren i Brynolfskoret. Det kommer att finnas utställningar och aktivitets hörnor i domkyrkan under hela dagen. Pilgrimsgården i Djäknestallet bakom Nya Biblioteket är öppen hela dagen, liksom ett pilgrimscafé i Nikolaigården.

Söndagen den 5 september

11.00 Högmässa. Medeltidsdagarna i Skara med marknad och aktiviteter runt domkyrkan har öppet lördag kl 10-17 och söndag 11-15.

Spelet om Birger Jarl uppförs i Varnhem lördag kl 15 och 19 och söndag kl 15. Se särskilda program.

Domkyrkans Dag arrangeras av:

Skara domkyrkoförsamling, Västergötlands Museum, Skara Medeltidsgille, Skara kommun/Kultur- och fritidsförvaltningen och Stifts- och landsbiblioteket i Skara.

